

LALAS Thanassis [Θανάσης Λάλας], « Iannis Xenakis : Niotho ote den tha pethano pote » (en grec), *To allo Vima* (supplément du dimanche du quotidien *To Vima*), Athènes, 30 janvier 1994, p. 10 et 19.

Ιάννης Ξενάκης: Νιώθω ότι δεν θα πεθάνω ποτέ

Του Θανάση Λάλα

Ιάννης Ξενάκης. Ένας μεγάλος καλλιτέχνης που ζει μόνιμα στη Γαλλία, αναγνωρίζεται από όλον τον κόσμο και επισκέπτεται ως προσκεκλημένος σπάνια τη χώρα του! Ένας Έλληνας που σηματοδεύτηκε από την ιστορία των τελευταίων 50 χρόνων στο πρόσωπο, έφυγε από τη χώρα του καταδικασμένος σε θάνατο, αναστήθηκε δίπλα σε σπουδαίους ανθρώπους όπως ο Λε Κορμπυζιέ και έγραψε τη δική του ιδιόμορφη μουσική που στο πρώτο άκουσμα πολλοί έκλεισαν με τις παλάμες τους τα αφτιά τους, ενώ άλλοι – λίγοι, πολύ λίγοι – τα άνοιγαν διάπλατα να μπουν οι νότες, να σχηματίσουν εξίσωση μέσα τους για να ανακαλύψουν ότι τα νεκρά μαθηματικά σημάδια των παιδικών τους χρόνων ήταν νότες, που παίζουν μουσική με πολλές πιθανότητες να τους εκνευρίσουν και ακόμη περισσότερες να να τους μαγέψουν. Ιάννης Ξενάκης για δυο μέρες στην Αθήνα, να μιλήσει για τις μουσικές του ανακαλύψεις και σ' εμάς για τη ζωή του, τον Θεό, τη μουσική, τον πατέρα του, τη μητέρα του, τις Σπέτσες και την απέραντη έρημο που ακούει στο όνομα «Ελλάς» και εκτείνεται ανάμεσα σε υπέροχες φυσικές καλλονές και μια θρυλική ιστορία. Κυρίες και κύριοι, ο Ιάννης Ξενάκης, ξένος στη ίδια του τη χώρα, χαμογελάει σπάνια, έχει ιδιόμορφο χιούμορ, αποφεύγει τους ανθρώπους γιατί τώρα πια τον βγάζουν βίαια από το όραμά του, χαϊδεύει το σημάδι που έχει στο πρόσωπό του, δώρο από τα Δεκεμβριανά, ζητάει από τη σπουδαία γυναίκα του συγγνώμη, δυο ερωτήσεις ακόμη μπορώ να του κάνω και μετά το αεροπλάνο θα τον σηκώσει και πάλι ψηλά, να πετάξει με το ένα φτερό που του 'μεινε για πέρα μακριά. Κυρίες και κύριοι, σήμερα στο σαλόνι του «Βήματος» είναι φυλακισμένος στο δωμάτιο της μουσικής! Ο Ιάννης Ξενάκης!

- Χαίρομαι προκαταβολικά που θα μιλήσω με ένα μαθηματικό μυαλό!

«Σας αρέσουν τα μαθηματικά;».

- Ακόμη και τώρα διαβάζω... Είναι ένας τρόπος να ανοίξει η πόρτα της φαντασίας, νομίζω...

«Τα μαθηματικά κινούνται κυρίως στον χώρο της φαντασίας ...».

- Για σας, πριν τα μαθηματικά γίνουν πηγή έμπνευσης, υπήρξαν διασκέδαση;

«Όταν ήμουν μικρός, στις Σπέτσες, στο γυμνάσιο ... ήμουν άφθαστος στα μαθηματικά! Πήγαινα πολύ καλά ... » (χαμογελάει)

- Τι ήταν αυτό που σας προκαλούσε το ενδιαφέρον;

«Δεν ξέρω ... Μετά όμως από ένα σημείο, τα εγκατέλειψα... Δεν ενδιαφερόμουν... Και κατέληξα να μην τα πηγαίνω και τόσο καλά. Αρχισα να τα παραμελώ. Και ό,τι παραμελείς, σε αφήνει».

- Πώς εξηγείτε αυτή σας την αντίδραση;

«Έτσι ακριβώς όπως το λέτε ... "αντίδραση"! Αντίδραση στην ευκολία! Είχα μια ευκολία στα μαθηματικά από την αρχή».

- Η πλήξη κρύβεται στις ευκολίες μας;

(χαμογελάει) «Η ευκολία είναι πάντα πρόβλημα».

-Γιατί;

«Γιατί κάτι εύκολο δεν απαιτεί κόπο. Και ο κόπος κρύβει τη γνώση... Η ευκολία περιορίζει σε μεγάλο βαθμό την αποτυχία και η αποτυχία τις περισσότερες φορές είναι το ερέθισμα για να κάνουμε κάτι ... Τελικά, όμως παρ' όλο που στο γυμνάσιο κάποια

στιγμή τα παράτησα τα μαθηματικά, μπήκα στο Πολυτεχνείο... Εκείνη την εποχή στο Πολυτεχνείο είχαμε τον Κρητικό, αν κι εγώ πέτυχα και τον Βασιλείου».

- Δυο μύθοι... Κρητικός και Βασιλείου...

«Σπουδαίοι! Ακουγα τον Κρητικό και μετά χωρίς να το σκεφτώ πήγαινα στη βιβλιοθήκη του Πολυτεχνείου και διάβαζα μέχρι να κλείσει!» (γέλια)

- Περίεργα πράγματα...

«Ποια;».

- Έχω παρατηρήσει... όταν συναντάω έναν άνθρωπο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον... μετά τη συνάντηση μαζί του νιώθω την ανάγκη να γυρίσω στο σπίτι και να συνεχίσω το διάβασμα... Με πιάνει μια μανία ...

«Είναι ανεξήγητο ... Όταν έρχεται κανείς πρόσωπο με πρόσωπο με τη γνώση, τρομοκρατείται από την άγνοιά του!» (γέλια)

- Τελικά, σήμερα, θα μπορούσατε να πείτε τι σας συγκινεί στα μαθηματικά;

«Δεν ξέρω... Δεν ξέρω καν αν η σχέση μου με τα μαθηματικά είναι συγκινησιακού χαρακτήρα πια!» (χαμογελάει)

- Ποτέ δεν θα μάθουμε τι είναι αυτό που μας συγκινεί;

«Όχι...».

- Έχετε πιάσει ποτέ τον εαυτό σας να αναζητεί την πηγή της συγκίνησης;

«Κάθε φορά που τίθεται αυτή η ερώτηση, συνήθως δεν βρίσκουμε άκρη. Ή, κι αν βρούμε, αμέσως μετά την ξεχνάμε. Γιατί η άκρη της συγκίνησης δεν είναι εύκολο να καταχωρισθεί στη μνήμη».

- Τι είναι συγκίνηση;

«Μια από τις αιτίες της κίνησης!» (χαμογελάει)

-Πηγαίνοντας πίσω, μπορείτε να μου πείτε ποια ήταν η βασική απορία σας μπροστά στο φαινόμενο της ζωής που οδήγησε τις αναζητήσεις σας;

(κοιτάει για λίγο αλλού και σκέφτεται) ... «Ίσως μια κύρια απορία μου είναι το ζήτημα της μορφολογίας! Είτε στη μουσική είτε στην αρχιτεκτονική... αλλά και γενικότερα».

- Υπήρξε ένα διάστημα που σας ενδιέφερε η αρχιτεκτονική όσο και η μουσική;

«Όχι. Η αρχιτεκτονική δεν μ' ενδιέφερε ποτέ, καθόλου. Αλλά ασχολήθηκα με την αρχιτεκτονική» .

-Γιατί;

«Έτυχε ... Έτυχε να βρω δουλειά στον Λε Κορμπιζιέ... Μπήκα στην Αρχιτεκτονική και συγκρίνοντας τη δουλειά που γινόταν εκεί με τις προσπάθειες που έκανα εγώ στη μουσική, είδα πόσα συγγενή είναι αυτά τα δύο...».

- Όταν λέτε "δουλέψατε κοντά στον Λε Κορμπιζιέ", τι εννοείτε ακριβώς;

«Τελικά κάναμε με τον Λε Κορμπιζιέ διάφορα κτίσματα, είτε απόλυτα δικής μου έμπνευσης είτε σε συνεργασία!».

- Υπάρχει ένα αρχιτεκτόνημα αποτέλεσμα αυτής της συνεργασίας;

«Το μοναστήρι του Ρετ... κοντά στη Λυών... ».

- Πώς βρεθήκατε να δουλεύετε με έναν από τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες στην ιστορία της αρχιτεκτονικής;

«Ήμουν μηχανικός... Είχα τελειώσει το Πολυτεχνείο με πολλές δυσκολίες λόγω των καταστάσεων που επικρατούσαν εκείνη την εποχή στην Ελλάδα και μετά έφυγα στο

Παρίσι... Τον συνάντησα και δούλεψα κοντά του ως μηχανικός. Με τον καιρό είδα πώς αντιμετώπιζε την αρχιτεκτονική ο Λε Κορμπιζιέ και, ενώ δεν με ενδιέφερε καθόλου η αρχιτεκτονική, σιγά σιγά άρχισε να μου αρέσει και τελικά του ζήτησα να κάνω αρχιτεκτονική μαζί του».

- Δεν σας κρύβω ότι μου φαίνεται λίγο παράξενο πώς ένα παιδί από την Ελλάδα φτάνει μετά τον πόλεμο στο Παρίσι και συναντά τον μεγαλύτερο αρχιτέκτονα της εποχής και αρχίζει να δουλεύει μαζί του... Πιστεύω ότι εκείνη την εποχή της ακμής του Λε Κορμπιζιέ δεν θα 'ταν και τόσο εύκολο να τον πλησιάσει κανείς!

«Καταλαβαίνω τι εννοείτε... Μόνο που πρέπει να σας πω ότι αυτή ήταν η πολιτική του Λε Κορμπιζιέ. Χρησιμοποιούσε πάντα νέα παιδιά διαφόρων εθνικοτήτων για να δουλεύουν κοντά του σχεδόν δωρεάν... όπως ήταν φυσικό... ».

- Γιατί τελειώνοντας το Πολυτεχνείο φύγατε για το Παρίσι;

«Είχα καταδικαστεί σε θάνατο και έφυγα λαθραία! Μετά τα Δεκεμβριανά! Ευτυχώς, έτυχε να έχω την εύνοια ενός δημοκρατικού διευθυντή στο Χαϊδάρι, όπου πήγαμε για την αναδιοργάνωση του ελληνικού στρατού από την άκρα Δεξιά... Μου έδωσε άδεια, για ένα μήνα κρυβόμουν στην Αθήνα και μετά κατάφερα να φύγω... Πήγα πρώτα Ιταλία και μετά Γαλλία... με προορισμό να πάω στην Αμερική».

-Γιατί Αμερική; Ήταν κάτι σαν όνειρο;

«Στην Αμερική είχα και έχω ακόμη συγγενείς».

- Ως «αριστερός» θα ήταν πιο εύκολο για σας να πάτε στην τότε Σοβιετική Ενωση...

«Η Αμερική με ενδιέφερε πολύ περισσότερο από ό,τι η Σοβιετική Ενωση... παρ' όλο που θα μου ήταν πιο εύκολο να πάω εκεί».

-Φεύγετε από την Ελλάδα με σκοπό να πάτε στην Αμερική και κάνετε μουσική;

«Οχι μόνο μουσική... Μουσική με μαθηματικά και φυσική!».

- Παίζατε κάποιο όργανο τότε;

«Επαιζα πιάνο, αλλά αυτό είναι πολύ παλιότερη υπόθεση! Θυμάμαι, πολύ μικρός έκανα μάθημα με κάποιον έλληνα πρόσφυγα από τα μέρη... εκεί που δεσμεύθηκε ο Προμηθέας!».

- Το ενδιαφέρον σας για τη μουσική πότε εκδηλώνεται;

«Η μουσική, από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, ήταν πάντοτε μια ενδόμυχος επιθυμία! Αλλά εκείνη την εποχή, την εποχή της αντίστασης, τι μουσική μπορούσε να κάνει κανείς; Υπήρξε μια περίοδος της ζωής μου που μπαινόβγαίνα στη φυλακή... ».

- Τι θυμάστε από τη φυλακή;

«Τον Πλάτωνα! Είχα πάντα μαζί μου μια γερμανική έκδοση της "Πολιτείας" του Πλάτωνα... Την είχα πάντα στην τσέπη και διάβαζα συνέχεια».

- Γιατί ειδικώς Πλάτωνα;

«Με ενδιέφερε πολύ η σκέψη του! Δεν ξέρω τι είναι αυτό που μου προκαλεί κάθε φορά το ενδιαφέρον. Ποτέ δεν το σκέφτομαι... Δεν έχω χρόνο να σκεφτώ γιατί με ενδιαφέρει αυτό και όχι εκείνο... Προτιμώ να ασχολούμαι... να δίνω σ' αυτό που μ' ενδιαφέρει! Στο Παρίσι, όταν πήγα αποφάσισα να σπουδάσω μουσική και αρχαιολογία. Με ενδιέφεραν αυτά τα δύο πράγματα, χωρίς να ασχοληθώ ποτέ γιατί με ενδιέφεραν!».

- Μοιάζουν σε πρώτο επίπεδο αντιφατικά μεταξύ τους...

«Έχουν όμως στενή σχέση... Όλα τα πράγματα έχουν μεταξύ τους σχέση... Αρκεί να σε ενδιαφέρει να την ανακαλύψεις! Ισως και μόνο το δικό μας ενδιαφέρον να αποτελεί απόδειξη αυτής της σχέσης!».

- Πώς ανακαλύψατε τη σχέση των μαθηματικών και της φυσικής με τη μουσική;

«Αυτό έγινε σιγά σιγά. Δεν ήταν δεδομένο εξ αρχής. Μου άρεσαν βέβαια τα μαθηματικά και η φυσική, όπως είπα... Άλλωστε αυτά τα δύο πάνε τα τελευταία τριακόσια χρόνια

πάντα παρέα. Τρεις αιώνες τώρα, έχουν στενή σχέση... Έχει αναπτυχθεί μεγάλος έρωτας ανάμεσα στα μαθηματικά και τη φυσική!» (γέλια)

- Παρεμπιπτόντως, τι είναι για σας ο έρωτας;

«Ένας κεραυνός! Επιλέγει για ανεξήγητους λόγους και χτυπάει δυο ανθρώπους που ως χθες ήταν δύο άγνωστοι. Είναι ένα ξαφνικό χτύπημα που κάνει δύο άγνωστα στοιχεία οικεία,... συγγενή. Μια ανακάλυψη είναι ο έρωτας, γι' αυτό έχει ενδιαφέρον!»
(χαμογελάει και κοιτάει αλλού)

- Μια ανακάλυψη ήταν για σας αυτή η σχέση μαθηματικών - φυσικής και μουσικής;

«Ακριβώς! Ήταν μια ανακάλυψη όταν είδα ότι η μουσική είχε μαθηματική βάση».

- Ποιος ήταν ο πρώτος άνθρωπος που συνέλαβε αυτή την ευαισθησία σας και την τόνωσε;

«Δύο ήταν αυτοί οι άνθρωποι... Ο Λε Κορμπιζιέ κατ' αρχήν... Διότι, αν και δεν ήταν μαθηματικός, του άρεσαν πολύ τα μαθηματικά και η σχέση τους με την αρχιτεκτονική. Ίσως αυτό το κοινό ενδιαφέρον για τα μαθηματικά και την αρχιτεκτονική να ήταν η αιτία που μου έδειξε κάποια εμπιστοσύνη και συμπάθεια... και δέχτηκε να δουλέψει μαζί μου».

- Αν ο ένας ήταν ο Λε Κορμπιζιέ, ο άλλος ποιος ήταν;

(χαμογελάει) «ο γάλλος καθηγητής μουσικής Μεσιάν!».

- Είχε και αυτός μελετήσει τη σχέση μαθηματικών και μουσικής;

«ο Μεσιάν, χωρίς να είναι μαθηματικός, χρησιμοποιούσε μαθηματικά ασυνείδητα. Έκανε, δηλαδή, ένα είδος μουσικής που βασιζόταν πολύ στη συνδυαστική! Χωρίς όμως να ξέρει συνδυαστική! Μουσική βασισμένη συνειδητά στη συνδυαστική, παρ' όλο που υπήρχε πρόσφορο έδαφος, δεν είχε κάνει κανείς ως τότε. Μόνον ο Σέρχεν, ο γερμανός ο οποίος έφυγε από τη Γερμανία εξαιτίας του Χίτλερ και πήγε στην Ελβετία, όπου συχνά νε προσκαλούσε για διαλέξεις. Τον ενδιέφερε πολύ αυτή η σχέση μεταξύ μαθηματικών και μουσικής. Ούτε αυτός ήταν μαθηματικός, αλλά ήταν μεγάλος καλλιτέχνης –

σπουδαίος διευθυντής ορχήστρας. Οι τρεις αυτοί άνθρωποι που σας είπα ήταν εκείνοι που έδειξαν πρώτοι το ενδιαφέρον τους γι' αυτή τη σχέση που είχα ανακαλύψει»

-Αυτό που λέμε «μαθηματική σκέψη» υπάρχει για σας;

«Μαθηματική σκέψη είναι η ικανότητα της συνδυαστικής»

-Η μαθηματική σκέψη είναι προνόμιο των μαθηματικών;

«Μαθηματική σκέψη μπορεί να διαθέτει και κάποιος χωρίς να το ξέρει. Όπως και ένας μαθηματικός μπορεί να την έχει σπουδάσει αλλά να μην την διαθέτει. Αυτή όμως είναι μια πρώτου επιπέδου αντιμετώπιση αυτού που λέμε 'μαθηματική σκέψη'. Έπονται οι θεωρίες και τα θεωρήματα...».

-Ένα «μαθηματικό μυαλό» πόσο έχει σχέση με την Τέχνη;

«Πολλοί μαθηματικοί εργάζονται σαν τους καλλιτέχνες!».

-Μπορείτε να μου αναπτύξετε λίγο αυτό που λέτε;

«Τις περισσότερες φορές οι μαθηματικοί, όπως και οι καλλιτέχνες, ξεκινούν με μια σύλληψη που προσπαθούν εκ των υστέρων να αποδείξουν. Συλλαμβάνουν κάτι και μετά το επαληθεύουν. Τόσο δηλαδή στα μαθηματικά όσο και στην Τέχνη, ο δρόμος είναι το απόλυτο σκοτάδι!».

-Ποιο είναι το πιο αναγκαίο εφόδιο για να περπατήσει κάποιος στο σκοτάδι;

(χαμογελάει) «Η διαίσθηση. Μια μυρωδιά, ένας ήχος, που προσδίδει ότι κάτι κρύβεται εδώ και σε βάζει στην περιπέτεια να το αποδείξεις...».

-Η ζωή είναι σκοτάδι;

«Αν είναι σκοτάδι είναι και ανακάλυψη... Ο καθένας την βλέπει διαφορετικά!».

-Για σας;

«Για μένα η ζωή είναι κάτι ομιχλώδες... Δεν θα έλεγα ότι είναι σκοτάδι... Είναι κάτι ομιχλώδες ... Ή μάλλον γεμάτη σημεία στην ομίχλη. Σημεία που με παρασέρνουν προς μια κατεύθυνση κάθε φορά!».

-Τα μαθηματικά γιατί να υπάρχουν;

«Για να επιβεβαιώνουν την αναγκαιότητα ενός φανταστικού κόσμου... Χωρίς τα μαθηματικά τα όνειρα και η φαντασία θα ήταν στο κενό! Έχουν έναν πλούτο τα μαθηματικά, έστω κι αν δεν τον καταλάβαινα πάντα ολόκληρο! Υπάρχουν περιοχές των μαθηματικών που ποτέ δεν πάτησα αν και θα ήθελα».

-Φοβηθήκατε να τις πατήσετε;

«Όχι... Δεν είχα χρόνο».

-Τι διαβάζατε ή μάλλον τι μελετούσατε όταν ανακαλύψατε τη σχέση μαθηματικών και μουσικής;

«Όταν άρχισα να μελετώ τις πιθανότητες ήταν! Πιθανότητες δεν είχα διδαχθεί στο Πολυτεχνείο! Όταν άρχισα να τις μελετώ είχα τη διαίσθηση ότι πρόκειται για κάτι πολύ βασικό! Είχα μια διαίσθηση μόνο και πήγαινα στα τυφλά! Με το μολύβι στο χέρι έκανα διάφορες στατιστικές... Καταβάλλοντας προσπάθεια να ερμηνεύσω αυτή μου τη διαίσθηση ανακάλυψα τη δυνατότητα που είχαν οι πιθανότητες να χρησιμοποιηθούν στη μουσική! Αρκεί να έχει κανείς στην αρχή μάζα ήχων - διότι τη μάζα έχει τη δυνατότητα να την πιάσει κανείς πιο εύκολα με πιθανότητες και να την πλάσει! Αυτό αργότερα συνεχίστηκε με τους υπολογιστές!».

-Τώρα μπορείτε να μου πείτε τι αναζητείτε;

«Τώρα γράφω ένα πρόγραμμα, όπου ο ήχος δεν έχει καμιά καμπύλη! Σ' όλα τα μαθηματικά κέντρα ερεύνης της μουσικής συναρμόζουν καμπύλες! Κάνουν δηλαδή ανάλυση της σύνθεσης Φουριέ... Εγώ είπα τώρα να δοκιμάσω χωρίς αυτό!».

-Θεωρείτε ότι οι μουσικές σας συνθέσεις είναι μουσική ή μια έρευνα πάνω στη μουσική;

«Είναι μουσική! Είναι και έρευνα και μουσική!».

-Δεν σας ενδιαφέρει η αποδοχή; Πολλοί είναι αυτοί που ακούγοντας τη μουσική σας θα προτιμούσαν να γεννιόντουσαν χωρίς την ακοή τους...(γέλια).

«Δεν μ'ενδιέφερε ποτέ η ποσότητα. Πόσοι θα ακούσουν αυτό που κάνω. Ούτε η αποδοχή...Πόσοι θα είναι υπέρ αυτού που κάνω... Έχω συνηθήσει να είμαι μόνος μου».

-Δηλαδή η σύνθεση για σας είναι μια φυλακή;

«Ένας άνθρωπος, ένας καλλιτέχνης που τον ενδιαφέρει η ανακάλυψη, είναι στην εποχή του φυλακισμένος! Πολλές φορές νιώθω τη μοναξιά της φυλακής των νεανικών μου χρόνων! Μην ξεχνάμε άλλωστε ότι στην ιστορία της μουσικής, αυτοί που δημιούργησαν σπουδαία έργα, στην εποχή τους δεν τους κατάλαβε κανείς! Αυτό δεν συνέβη στο μεγάλο Μπετόβεν; Στα τελευταία του έργα για πιάνο, άκουγε απ'όλους να λένε “Και ποιος θα καταλάβει αυτά που συνθέτεις;”. Κι εκείνος τους απαντούσε “Δεν μ'ενδιαφέρει, σε μερικά χρόνια θα είναι πασίγνωστα αυτά που γράφω!”. Κι έτσι έγινε, μετά τον θάνατό του βέβαια! Αυτό έχει για μένα σημασία!».

-Σας ενδιαφέρει δηλαδή ο διάλογος με το μέλλον;

«Όχι... Ο διάλογος με τον εαυτό μου! Κι επειδή εγώ νιώθω ότι δεν θα πεθάνω ποτέ...πιστεύω ότι ο διάλογος με τον εαυτό μου είναι ένας διάλογος και με το παρελθόν και με το μέλλον! (γέλια). Αστειεύομαι βέβαια!» (γέλια).

-Ο,τι αντέχει στον χρόνο έχει αξία;

«Μπορεί...δεν ξέρω».

-Εσείς γιατί δημιουργείτε; Γιατί συνθέτετε; Μήπως αυτός είναι ένας τρόπος να αντισταθείτε στον χρόνο;

(χαμογελάει) «Δεν ξέρω... Δεν έχω χρόνο να σκεφτώ γιατί κάνω... κάνω κάτι που μ'ενδιαφέρει, αυτό έχει μεγάλο ενδιαφέρον! Κι εύχομαι στον καθένα να υπάρξει αυτό το αίτημα... να βρει να κάνει κάτι που τον ενδιαφέρει βαθιά!»

-Κι αν δεν το βρει τι κάνει;

«Σ'αυτή την περίπτωση προτιμώ να μην κάνει τίποτα. Γιατί ό,τι γίνεται χωρίς ενδιαφέρον καταστρέφει».

-Έτσι όμως κάποιοι άνθρωποι καταδικάζονται στην αιώνια απραξία...

«Διαφωνώ... Είναι ενδιαφέρον να ψάχνεις στη ζωή κι ας μην το βρεις ποτέ αυτό που θα σ'ενδιέφερε να βρεις!».

-Τελικώς τι είναι για σας η ευτυχία;

«Για μένα ευτυχής είναι αυτός που τελικά κάνει αυτό που τον ενδιαφέρει έστω και μέσα σε μια φυλακή!».

-Τι κάνει κάποιον να μη βρει, ενώ το αναζητεί, αυτό που τον ενδιαφέρει;

«Οι αντιξοότητες της ίδιας της ζωής... Οι αντιξοότητες τον αναγκάζουν να μην σκέφτεται πια... Και ο ευδαιμονισμός... Ένας καλός μισθός, μια εξεσφαλισμένη υλικά ζωή, μια όμορφη γυναίκα... Όταν αποκτήσεις όλα αυτά, νιώθεις ότι αυτό είναι η ζωή. Κινδυνεύουμε να πιστέψουμε ότι ήρθαμε σ'αυτή τη ζωή για ν'αποκτήσουμε ωραίο αυτοκίνητο! Μόλις τ'αποκτήσουμε πιστεύουμε ότι φτάσαμε εκεί που έπρεπε και χάνουμε κάθε μας ενδιαφέρον! Οι άνθρωποι μπερδεύουν την εμπειρία με το όραμα! Εγώ ό,τι κι αν απέκτης στη ζωή μου, ό,τι εμπειρία κι αν έζησα, δεν ξέχασα αυτό που ήθελα να κάνω...το όραμα δηλαδή! Χωρίς το όραμα η ζωή θα ήταν πολύ βαρετή! Το ξέρουν όλοι αυτό που λέω, κι όμως με εξαιρετική ευκολία υποκύπτουν στα τόσα δειλάσματα της ζωής και ξεχνούν τον στόχο!».

-Από παιδί είχατε τον ίδιο στόχο ή με τον καιρό ξεκαθαρίσατε τι θέλατε να κάνετε;

«Δεν ξέρω... Πιστεύω ότι είναι δύσκολο να έχεις πολλούς στόχους ταυτόχρονα... Αλλά ξεκίνησε με πολλά πράγματα που ήθελα να κάνω! Σιγά - σιγά έγινα μονομανής. Σιγά – σιγά αφοσιώθηκα σ'ένα μου όραμα για το οποίο προσπαθώ με όλες μου τις δυνάμεις».

-Αν σας ζητούσα να μου πείτε σε τι διαφέρει η νεότητα από την ωρίμανση και ενηλικίωση, τι θα μου λέγατε;

«Ένας μεγάλος γάλλος ποιητής είπε το εξής: “Όταν είσαι 18 χρόνων σου φυτρώνουν στο σώμα και το μυαλό πολλά φτερά... Σιγά – σιγά η ζωή σου κόβει τα φτερά για να σου μείνει τελικά ένα...”. Και γι’αυτό όμως δεν είμαι βέβαιος! Πάντως όταν είσαι νέος έχεις πολλά ενδιαφέροντα, είναι φυσικό! Οι συνθήκες της ζωής σε στριμώχνουν, σε οδηγούν σε άλλες κατευθύνσεις που ίσως αποβούν καταστροφικές!».

-Το ταλέντο δεν βοηθάει να οδηγηθείς στο όραμα;

«Για μένα το ταλέντο δεν είναι τίποτε άλλο από μια ευστροφία και μια κλίση ή σύγκλιση προς μια ειδικότερη κατεύθυνση! Πολλές φορές αυτή η κλίση είναι κληρονομική».

-Εσάς ο πατέρας σας είχε κάποια σχέση μ'όλα αυτά;

«Όχι ιδιαίτερη... Του άρεσε πολύ η μουσική... αλλά όχι οτιδήποτε! Τρελενόταν για τον Βάγκνερ, χωρίς να είναι ο ίδιος μουσικός!».

-Τι δουλειά έκανε;

«Επιχειρηματίας ήταν στη Ρουμανία! Αντιπροσώπευε έναν αγγλικό οίκο... Όταν άρχισε ο πόλεμος του φορτώσανε όλους τους αγγλικούς εν Ελλάδι οίκους! Γι’αυτό κι ο καημένος ξεσηκώθηκε από κει κι ήρθε εδώ!» (γέλια).

-Η μητέρα σας;

«Η μητέρα μου έπαιζε πιάνο κι είχε βαθιά κλίση στη μουσική. Πέθανε πολύ νέα και την γνώρισα ελάχιστα. Ίσως στη μητέρα μου οφείλω την κλίση μου!».

-Υπάρχει κάποιο άλλο πρόσωπο, τότε που ήσαστε μικρός, που σήμερα θα μπορούσατε να πείτε ότι σας επηρέασε;

«Στο Γυμνάσιο, στις Σπέτσες, είχα έναν καθηγητή ο οποίος ήταν δεξιοτέχνης στο πιάνο! Αλλά πολύ βάνουσος! Μόλις έκανες μια παρεκτροπή, ένα λάθος, την ώρα που δίδασκε, άρχιζε και σε χτύπαγε, και πολύ άγρια μάλιστα! Κάθε πρωί έσπαγε ξύλα για να δυναμώσουν τα χέρια του και να παίζει καλύτερα πιάνο... Κολυμπούσε χειμώνα καλοκαίρι... Γι' αυτό τον άνθρωπο αισθανόμουν μια βαθιά έλξη προς τη μουσική! Αυτό με ενδιέφερε. Δεν λέγαμε πολλές κουβέντες. Αλλά τον παρατηρούσα, μου προκαλούσε το ενδιαφέρον, το θυμάμαι! Όπως θυμάμαι σαν τώρα μια φορά περνούσα από τη λέσχη που είχαμε στο σχολείο, όπου υπήρχε ραδιόφωνο και έπαιζε μια συμφωνία Μπετόβεν – νομίζω την Πέμπτη! Έμεινα άναυδος απ' τ' άκουσμα! Και βέβαια πρέπει να μιλήσω και για τον γυμνασιάρχη μας, ο οποίος κάθε βράδι έπαιζε κουαρτέτα του Μπετόβεν μετά τη μελέτη... Τότε μετά το δείπνο είχαμε μελέτη! Ήμουν λοιπόν τακτικός ακροατής... Ήμασταν 5-6 παιδιά που ενδιαφερόμασταν και μας μάζευε εκεί!».

-Τώρα ακούτε διάφορα άλλα είδη μουσικής;

«Πιστεύω ότι το ανθρώπινο μυαλό είναι πολύ ευαίσθητο και πλήττεται από διάφορα πράγματα χωρίς να το καταλαβαίνει! Γι' αυτό, αυτό που προσπαθώ να κάνω τώρα, είναι να μην ακούω άλλες – παλιές και σύγχρονες – μουσικές! Γιατί θέλοντας και μη “αρπάζω”...».

-Είναι κακό ν' «αρπάζει» κανείς;

«Είναι κακό».

-Γιατί;

«Γιατί αυτό που έχει σημασία είναι η έρευνα και η ανακάλυψη! Ακούγοντας άλλα πράγματα, μοιραία μιμείσαι, άρα παρασύρεσαι και δεν κάνεις αυτό που θέλεις!».

-Η μουσική ιστορία δεν είναι ποτάμι που κάθετος νέος μουσικός είναι υποχρεωμένος να το βοηθήσει να τρέξει λίγο πιο κάτω;

«Δεν πισεύω στη συνέχεια... Είναι δυστύχημα, αλλά αυτό συμβαίνει συνήθως».

-Γιατί δυστύχημα;

«Αποκαλύπτει τις μειωμένες δυνατότητες του ανθρώπου! Αποδεικνύει ότι ο άνθρωπος για να πάει κάπου αλλού πρέπει κάπου να στηρίζεται! Δεν είναι Θεός ο άνθρωπος, γι' αυτό κι έχουμε ανάγκη το Θεό!».

-Ο Θεός δηλαδή είναι ένας άνθρωπος με απέραντες δυνατότητες;

«Ακριβώς...».

-Ο Θεός είναι μια επινόηση του ανθρώπου;

«Α, βέβαια. Οι θεοί πρέπει να είναι πολύ πιο σπουδαίοι από τους ανθρώπους, αλλιώς δεν έχουν λόγο ύπαρξης!».

-Ποια αδυναμία του ανθρώπου έρχεται να καλύψει ο Θεός;

«Ο Θεός πρέπει να 'ναι παντοδύναμος, πανταχού παρών, ανά πάσα στιγμή! Αυτά δείχνουν την αντιδιαστολή της ανθρώπινης από τη θεϊκή δύναμη!».

-Στη ζωή του Θεού υπάρχει το αναπάντεχο, το ανεξήγητο;

«Είμαι σίγουρος... Όταν ο Θεός, όπως αναφέρει η Παλαιά Διαθήκη, χώρισε τη νύχτα απ' τη μέρα, αυτό του άρεσε και είπε να τ' αφήσει έτσι. Δεν ήξερε εκ των προτέρων τι έκανε. Αυτό είναι το θαυμαστό! Αυτό είναι δημιουργία! Η ανακάλυψη! Η διάθεση να γίνει ό,τι σκέφτεται κι ερμηνεύει το μυαλό εκ των προτέρων σκοτώνει τη δημιουργικότητα!».

-Πιστεύετε στο διαχωρισμό της ψυχής απ' το μυαλό;

«Α... τι τα θέλετε αυτά... Το μόνο που μένει από τον άνθρωπο όταν ψοφήσει είναι ό,τι κι από ένα ζώο!».

-Τι μένει από ένα ζώο;

«Τίποτα (χαμογελάει). Ότι μένει κάτι μετά το θάνατο εγώ δεν το πιστεύω. Γι' αυτό και δεν πιστεύω σ' αυτούς τους διαχωρισμούς ψυχής, μυαλού και σώματος...».

-Όταν εσείς λέτε ψυχή τι εννοείτε;

«Για μένα η ψυχή είναι κάτι το επιφανινόμενο! Όλες αυτές είναι παραδοχές χωρίς καμιά ορθότητα!».

-Γιατί έχουν ανάγκη οι άνθρωποι απ' αυτές τις παραδοχές;

«Για να λύσουν το μυστήριο που υπάρχει γύρω από τη ζωή τους... Δυστυχώς δεν ξέρουμε τι είμαστε. “Γνώθι σ' εαυτόν” ποτέ δεν αποκτήσαμε! Γι' αυτό βουτάμε κάθε φορά στα βαθιά κι ό,τι βγει!».

-Αν ο άνθρωπος γνώριζε τον εαυτό του, θα συνέχιζε να έχει την ανάγκη της τέχνης;

«Δεν ξέρω. Η μουσική και η τέχνη γενικότερα δε έχουν ενδιαφέρον θεωρητικό! Ακόμα και στην ίδια την τέχνη υπάρχουν πολλά πράγματα που δεν εξηγούνται, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υπάρχει από πίσω κάποιος Θεός ο οποίος κρατάει την ισορροπία! Για μένα είναι πιο απλά τα πράγματα... Οι άνθρωποι είμαστε πολύπλοκοι... Και δεν είναι εύκολο να γνωρίσουμε πέρα για πέρα τον εαυτό μας!».

-Κι όμως η φιλοσοφική σκέψη έχει κρατήσει την ψυχή, το μυαλό και το σώμα διαχωρισμένα...Πως το εξηγείτε αυτό;

«Γιατί αυτός ο διαχωρισμός ήταν η καλύτερη δυνατή εξήγηση!».

-Μπορείτε να μου δώσετε μια εξήγηση σ' αυτό το γεγονός: Πολλοί είναι αυτοί που ακούνε τη μουσική εντελώς διαφορετικά από σας! Που οφείλεται αυτή η διαφορά στην προσέγγιση και την ερμηνεία;

«Κοιτάχτε, οι περισσότεροι άνθρωποι πιστεύουν ότι η μουσική είναι φτιαγμένη για να ευφραίνει! Η μουσική έχει κι άλλες πλευρές... Όπως η ανακάλυψη δομών και μορφών! Όπως λειτουργεί η γλυπτική και η αρχιτεκτονική! Μόνο που η μουσική περνάει απ' τα' αφτιά κι έχει άλλες δυνατότητες!».

-Εσείς πιάνετε τον εαυτό σας να έχει ανάγκη ν' ακούσει μουσική για να ευφρανθεί;

«Όχι...Αλλά υπάρχουν πολλές μουσικές που με ικανοποιούν διανοητικά και αισθηματικά – όχι όμως ότι με ευφραίνουν!».

-Θα μου φέρετε ένα παράδειγμα μουσικής που σας ικανοποιεί διανοητικά;

«Δεν ξέρω για παράδειγμα γιατί η μουσική του Μπραμς, που μ' αρέσει πάρα πολύ, μ' αρέσει περισσότερο από του Σούμπερτ ή του Μπετόβεν, παρ' όλο που από άποψη τεχνικής δεν διαφέρουν ιδιαίτερα!».

-Δεν μπορείτε να το εξηγήσετε;

«Ίσως σε ανώτερα επίπεδα διαφέρουν μεταξύ τους! Ίσως διαφέρουν σε λεπτομέρειες... που αποκτούν μεγάλη σημασία για μένα! Οι άνθρωποι είμαστε φτιαγμένοι από λεπτομέρειες!».

-Τώρα ξέρετε τι άλλο θα θέλατε να κάνετε;

«Όχι... Κάνω ό,τι μ' ενδιαφέρει, αλλά δεν ξέρω ποτέ τι κάνω, που πάω, αυτός είναι ο κίνδυνος. Βρίσκω τα πράγματα που μ' ενδιαφέρουν... δεν τα ξέρω εκ των προτέρων».

-Υπάρχουν και ψάχνοντας τα βρίσκετε ή γεννιούνται εκ του μηδενός;

«Ωραία ερώτηση. Ό,τι βρίσκω έχει ήδη βρεθεί! Ζω μια καθημερινή πάλη, ακόμα και στον ύπνο μου, ν' ανακαλύψω κάτι που υπάρχει αλλά δεν μου έχει φανερωθεί! Το ίδιο έκανε και ο Αϊνστάιν μέχρι την τελευταία ικμάδα της ζωής του... Προσπαθούσε να βρει τη σταθερά της παγκόσμιας έλξης!».

-Και τελικώς δεν τα κατάφερε...

«Όχι ο καημένος δυστυχώς! Το πιο τραγικό είναι να παλεύεις για ένα όραμα που ίσως δεν υπάρχει!».

-Σας βασανίζει που ζείτε μακριά απ' την Ελλάδα;

«Άλλοτε ναι... Συνήθισα όμως να ζω βλέποντας την Ελλάδα απ' έξω».

-Εσείς που την βλέπετε απ' έξω με τι μοιάζει;

«Με έρημο... Μια απέραντη έρημος... όπου δεν μπορεί ν' ανθίσει τίποτα... Μια έρημος με τρανή ιστορία, ωραία νησιά, εκπληκτικά τοπία... Αλλά η ζωή στην Ελλάδα δεν αντέχεται».

-Ποτέ δεν σκεφτήκατε να έρθετε στην Ελλάδα να εγκατασταθείτε;

«Ίσως το σκέφτηκα λίγο πριν έρθουν οι συνταγματάρχαιοι!».

-Πότε ξανάρθατε στην Ελλάδα;

«Ο Καραμανλής μ' έφερε. Μ' έζησε στη Γαλλία και διαπίστωσε ότι δεν ήμουν και τόσο επικίνδυνος για τη χώρα μου!» (γέλια).

-Πιστεύετε ότι αυτή η έρημος που λέγεται «Ελλάδα» μπορεί ποτέ να γίνει εύφορος κάμπος;

«Ίσως... Θέλει πολλή δουλειά, από νέα παιδιά, που έχουν να ξοδέψουν πολλά... Θέλει ξόδεμα μεγάλο... Για μένα σήμερα είναι μεγάλος κόπος να εφοδιάσω αυτή την έρημο! Χιλιάδες φυσικές καλλονές χωρίς ούτε μια ορχήστρα, ούτε έναν διευθυντή ορχήστρας τουλάχιστον... Τίποτα! Γι' αυτό σας λέω θέλει πολύ κόπο για να γίνει Ελλάδα ξανά Ελλάδα!».

-Σας ευχαριστώ!

«Κι εγώ! Θα τα πούμε ξανά στο Παρίσι!».